

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIONONDE ÅRGÅNGEN

1918

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1919

Våra första psalmböcker.

Af

Sverker Ek.

Den tidigaste anspelningen på "Swenska Songer eller wijsor" finnes, som Klemming först påpekat,¹ i Gustaf Vasas svar på dalkarlarnes klagomål 14 maj 1527. Anspelningen för trycket tillbaka till föregående år, men äldre kan det ej vara. Schück² har antagit, att det innehållit de 10 första psalmerna i 1530 års upplaga, men den enda säkra uppgiften han i detta sammanhang åberopat är, att tre psalmer i Malmöpsalmboken från 1529 sägas vara "udtagne aff thet Swenske Exemplar". I arbeten om de äldsta danska psalmerna har man emellertid ytterligare bestämt flera, som öfversättningar från svenskan,³ och under en genomgång af de tidigaste danska psalmböckerna har jag kommit till den öfvertygelsen, att Swenska Songer eller wijsor 1526 i sin helhet införlivats med dansk psalmdiktning.⁴

Detta påstående fordrar till en början en öfverblick af förbindelserna mellan svenskt och danskt reformationsarbete. Egentligen tyckas dessa bero på att bägge fraktionerna hade att värja sig mot den begåfvade provinsialmästaren för karmeliterorden i nordnen,

¹ *Ur en antecknares samlingar*, Stockholm 1868—73, s. 163—64.

² *Våra äldsta psalmböcker*, Samlaren 1891, s. 5 ff.

³ BRANDT og HELWEG, *Den Danske Psalmedigtning*, D. 1, Köbenhavn 1846, s. 46—50. P. SEVERINSEN, *Dansk salmedigtning i Reformationstiden*. Kbhvn 1904, passim och H. NUTZHORN, *Den danske Menigheds Salmesang*, B. 1, Kbhvn 1913, passim.

⁴ Citaten ur våra äldsta bevarade psalmböcker efter *Samlade skrifter* af OLAVUS PETRI, B. 2, Upps. 1915, s. 521 ff.

Poul Helgesen (Paulus Heliæ).¹ Född i Varberg af dansk fader och svensk moder, har han bland sina ungdomslärare nämnt Sven Jacobi, sedermera protestantisk biskop i Skara. Han hade alltså de bästa förbindelser med bägge länderna. Från början ägnade han en välvillig uppmärksamhet åt Luther, och 1526 trycktes hans öfversättning af Luthers Betbüchlein, samma år som Olaus Petri utger sin själfständiga bearbetning "En nyttig undervisning". 1526 öfvergifver Poul Helgesen likväl sin afvaktande hållning och skrifer det sändebref mot Luther, som Olaus Petri bemöter mars 1527 i sitt Svar på ett skriftligt sändebref. 1527 fullföljde Poul Helgesen striden genom "Nogre kristelige Svar til de Spørgsmaal, som Konning Gustaf af Sveriges Rige lod udgaa til sit ganske Klerkeri . . .", där han bl. a. sökte gendrifva Olaus Petri Svar på tolf spörsmål. Olaus Petri blef honom ej svaret skyldig utan utgaf 1528 Ett litet sändebref, där han enligt egen bekännelse "noghot bitterligha gått sakene jgenom . . . såsom thin hädzska skriffuilse tilkraffde".

Under tiden hade Poul Helgesen på nytt sökt hämma reformationens framsteg i Danmark genom att 1527 trycka "et kort og tilbørligt Svar" till "den ubeskæmmede Kætttere Hans Mikkelsen af Malmø", där denne behandlas med mycken öfverlägsenhet, ej minst på grund af sin ringa bildning. Reformatorerna i Malmö tyckas i allmänhet ha varit ganska olärda män, och det är väl därför de funnit, att Olaus Petri var en mäktig bundsförvant. Alltnog, 1529 utkom i Malmö en öfversättning af Olaus Petri "En liten ingång i den heliga skrift"² och samma år infördes i den här utgifna psalm-

¹ Jfr härom SCHÜCK i *Samlaren* 1886, s. 49 ff.

² Den äldsta bevarade svenska upplagan från 1529, men man har miss-tänkt en tidigare, jfr KLEMMING och ANDERSSON, *Sveriges bibliografi*, s. 206 f. och Westman inl. s. XIII not 1 till *Samlade skrifter* af OLAUS PETRI, B. II. Denna bör dateras till 1526 af följande nya skäl. I PEDER SWART, *Konung Gustaf I:s Krönika*, Stockholm 1912, s. 87 säges under 1525: »Bleff och M. Oleff Petri kallat iffrå Strengnes och till Stocholm . . . Screff och några små böker ganske nyttige til vnderwijsning och ingong j Gudz ordz kennedom, och lett gå vth på prent». Både Een skön nyttug vnderwisning 1526 och En liten ingång, hvarpå Swart kan syfta, utgöra öfversättningar från 1526 nytukomma Rostock-upplagor och böra därför vara samtida. Typografiskt bör man observera titelsidans träsnittsram, som återfinnes på alla 1526 års reformationstryck, men på intet annat utom Swenska songer eiler wisor 1536, ett undantag, som

boken fyra originalpsalmer af Olaus Petri, "udtagne aff thet Swenske Exemplar". Härifrån tycks kunskapen om samma skrifter ha spridd sig till Viborg, reformationens tidigaste utpost i Danmark. I den "Aftensang medth Psalmer, Antiphoner og Magnificat", som Hans Tausen och Jørgen Sadolin 1529 utgafvo i Viborg, fast den nu endast finnes i omtryck i Malmöpsalmboken af 1523,¹ förekomma två andra svenska psalmer, och nästa år utkom där en utvidgad upplaga af En liten ingång.

Af de svenska psalmerna i Malmöpsalmboken 1529, numera bekant endast genom ett tjufttryck af L. Dietz, Rostock 1529, förekomma tre: "Then som wil een Christen hede", "O Jesu Christ som mandom tog" och "O Herre Gud. aff himmerig" på bokens slutsidor under titeln "Tesse efterfølgende tre sange er udtagne aff thet Swenske Exemplar". En fjärde "O Fader wor barmhertig oc god" ingår i en afdelning, som kallas "The X Guds bud, med nogre andre Psalmer lofsange oc aandelige wijser, ij then hellige schriftt wel begrundede" och som enligt nyare undersökningar helt författats af Arvid Pedersen.² Han har i motsats till psalmbokens hufvudredaktör, Claus Mortensen, ej anmärkt sin källa, men detta har ej hindrat danska och svenska forskare att enstämmigt bestämma psalmen som öfversättning från svenska.³

I Aftensang, Viborg 1529, ha ingått "WER glad dw hellige christenhed" och "WI som leffue paa iorden her"; också dessa ha angetts som svenska.⁴ Den senare stammar från Luther, men om dess väg till nordn kan ej råda något tvifvel, ifall man jämför svensk och dansk str. 1; dansk str. 2 v. 2 är också

blott bestyrker regeln, ty den har säkert behållits från Svenska songer eller visor 1526, liksom En litten ingång bör ha behållit sin från upplagan af samma år. Bägge de tryck, som kommit till Malmö 1529, ha alltså utkommit 1526, hvilket bäst motsvarar de tröga förbindelserna landena emellan.

¹ Jfr *Psalmebøger fra Reformationstiden*, udg. af CHR. BRUNN, 1—2, Kbhvn 1865—66 och *Aarsberetning for det kgl. Bibliotek* II s. 356.

² Jfr P. SEVERINSEN, a. a., s. 47 ff. och NUTZHORN, a. a., s. 170—71.

³ NUTZHORN, a. a., s. 194—95 har en belysande sammanställning af str. 3 i bägge texterna; jfr J. W. BECKMAN, *Den svenska Psalmboken*, Sthlm 1845, s. 75—76.

⁴ SEVERINSEN, a. a., s. 15—16.

tydligt sekundär. Dessa sex psalmer,¹ som alla ingå i 1530 års samling, ha alltså med visshet tillhört äfven Swenska songer eller wisor 1526.

Olyckligtvis känna vi icke de närmast följande danska psalmtrycken, annat än genom Christiern Pedersens Malmöpsalmbok 1533 och ett fragmentariskt tillägg till Dietz' tjuftryck af 1536, som dock ej lämnar något nytt psalmmaterial utöfver den förra. Bägge gå emel'ertid helt tillbaka på ännu äldre förlägg. Chr. Pedersen framhåller själf i en slutskrift, att han meddelar psalmerna "icke nu anderledis... en de vaare førre prentede" men tillägger, att han "mangestedis forbedret dansken".² Nu har man visat, att dessa språkförbättringar ej återfinnas hos Dietz,³ och denne säger själf i företalet, att han hämtat sitt hufvudförråd "vdi the sijste smaa sang bøger".⁴ Utom på Aftensang, Viborg 1529, måste han syfta på sångböcker från början af 1530-talet. Man känner också titeln på en Enchiridion från 1530 och vet, att den innehållit tjugufyra blad.⁵ I den mån detta tryck skulle ha upptagit nya svenska texter, måste de fortfarande ha hämtats ur Swenska songer och wisor 1526, och sannolikt har det varit likadant de närmast följande åren, då 1530 års upplaga efter förbindelsens art väl tog rätt lång tid på vägen till Danmark. Ur denna synpunkt få de två svenska psalmer, som finnas hos Chr. Pedersen 1533, också intresse för bestämmande af innehållet i Swenska songer eller wisor 1526.

Den ena är första strofen af "En Jomfru fødte ith barn idag", som nästan är identisk med svenska texten 1530. Den andra är en redaktion af Luthers Credopsalm, som börjar "Vi tro paa almetigste Gud", och hvars andra strof lyder:

¹ *Psalmebøger* ... I, s. 72—73, 123—27; II, s. 72—73, 84—85.

² *Psalmebøger* ... II, s. 86—87.

³ P. SEVERINSEN, a. a., s. 70 ff. Jfr *Psalmebøger* ... II, s. 6—7.

⁴ *Psalmebøger* ... I, s. 141. Severinsen och Nutzhorn vilja leda Dietz' tillägg tillbaka på en förmodad Malmöpsalmbok af 1531, men detta svarar ej mot hans egna ord och motbevisas ytterligare af H. Thomissøn, som 1569 endast känner upplagorna af 1528, 29 och 34 (= 33).

⁵ BRUNN, *Aarsberetn. fra det St. kgl. Bibl.* II, s. 360.

Wij tro och paa Jesum Christ,
 Guds eneste søn wor egen HERRE.
 Som er ewig og thet er wist,
 liige mett Gud Fader ij all ære.
 Aff Maria Jomffru rene,
 met sand mandom lod han seg føde
 aff den helligandz hielp all ene.
 For waare synder lod hand seg døde,
 ther mett døden offueruandt.
 Sidder hooss Guds Fadres høgre haand.¹

Denna strof är nästan alldeles lik den svenska 1530 och måste vara en öfversättning däraf, fastän resten afviker så när som på inledningsraden. Säkerligen har den funnits redan i Svenska songer eller wijisor 1526, men Claus Mortensen och Hans Tausen ha haft de bästa skäl att förbigå den, då de redan hvar för sig verkställt själfständiga öfversättningar.² Ungefär samma förhållanden ha rådt med första strofen af "EEn iomfru fødte jtt barn j dagh". Denna utgår från ett folkligt tyskt julkväde "Ein kindelein so löbelich", som i en redaktion af fyra strofer först öfversatts af Claus Mortensen 1528 och sedan af Arvid Pedersen 1529. Att bägge de svenska texterna likväl upptogos af Christern Pedersen 1533 beror på, att han hade att sammanföra olika psalmsamlingar och därför som här kom att medtaga ända till tre bearbetningar af samma original.

En man, som följer dessa utgifningsprinciper, bör ej ha förbigått något af det svenska material, som förelegat honom. Då nu 1530 års psalmbok utom bihanget rymmer ytterligare två psalmer samt därtill två slutstrofer till "EEn iomfru fødte jtt barn j dagh", antar jag, dels att denna upplaga varit Christern Pedersen obekant, dels att 1526 års "Svenska songer eller wijisor" blott bestått af åtta psalmer, hvaraf "EEn iomfru fødte jtt barn j dagh" endast ägt en strof. Den senare slutsatsen, den för oss viktiga, får ett

¹ *Psalmebøger*... I, s. 175 med en variant från II, s. 41. P. SEVERINSEN anmärker om den a. a. s. 75 »Efter Svensk?»

² Cl. Mortensens är tryckt i Messebog 1528 och Tausens införde sin vid Nicolai Kirke i København, när han 1529 kom från Viborg. Jfr NUTZHORN, a. a., s. 48 och 264.

märkligt stöd däraf, att en af de utpekade psalmerna i "Några Gudheliga Wijsor 1530", "JEsus Christus är wor helsa", som jag senare skall visa, tagit intryck af Claus Mortensens Lutheröfversättning "IEsus Christus er wor salighed", som ingår i Malmöpsalmboken 1529. Den första slutsatsen om att Christiern Pedersen ej känt "Någre Gudhelige Wijsor 1530" synes bekräftas däraf, att när han i sin psalmbok 1533 infört "En anden fordanskning" af ofvannämnda Lutherpsalmen, han ej tagit något intryck af Olaus Petri bearbetning 1530. Ytterligare bör märkas, att de två strofer i "EEen iomfru", som ej finnas hos Chr. Pedersen, sakna tyska förlägg och därför skulle gett ett verkligt nytt tillskott till dansk psalmdiktning, något som man *ej* kan säga om inledningsstrofen. Den hittills ej nämnda tionde psalmen i Någre Gudhelige Wijsor 1530 "FORbarma tich gudh öffuer mich" är en öfversättning af Hegenwalts "Erbarm dich mein, O Herre Gott" i fem strofer som hos originalet och finnes tryckt 1529. På danska finnas två inbördes sammanhängande vidlyftiga bearbetningar af Hegenwalts psalm i Malmöpsalmböckerna 1529 och 1533, hvilka ej visa något sammanhang med den svenska texten.

* *

Sedan vi nu följt våra första psalmers öde på danskt område, ha vi att kontrollera det resultat, vi därvid vunnit, mot det svenska materialet. Vi vända oss då till de åtta psalmer vi funnit i Malmöpsalmboken 1533 och se till, om vi därifrån kunna rekonstruera Svenska songer eller wisor 1526. Ordna vi dem i samma följd som Någre Gudhelige Wijsor 1530, få vi fram följande register:

1. O Fadher wår barmhertigh och godh/
2. THEN som wil en Christen heta/
3. O Jesu Christ som mandom togh/
4. O Herre gudh aff himmelrich/
5. Wij troo på alzmectig gudh/
6. Vij som leffue på werlden här/
7. Uar gladh tu helga Christenheet/
8. EEn iomfru födde jtt barn j dagh/ (endast str. 1)

De sju första sångerna intaga samma plats i "Någre Gudhelige Wijsor", och den nya upplagan skulle i detta parti blott utgöra ett omtryck sida för sida af den gamla. Endast den tilldiktade julsången har blifvit omflyttad och bildar slutpsalm också i den nya utgåfvån. Dessa öfverensstämmelser och afvikelser äro i sig själfva så följdriktiga, att de på ett väsentligt sätt bekräfta det tidigare antagandet. I min följande framställning utgår jag därför från den verkställda uppdelningen som en kronologisk utgångspunkt för ett närmare studium af Olaus Petri äldsta psalmdiktning. Min förhoppning är, att detta i sin mån skall bekräfta den föregående bevisföringen.

Som Schück redan anmärkt,¹ har Olaus Petri vid sin första psalmdiktning använt sig af den s. k. Waltersche Gesangbuchlejn, Wittenberg 1524, vid hvars utgifvande Luther själf medverkat, och som möjligen är den tidigaste af alla. Jämför man de tjugufyra Lutherdikter,² som där ingå, med Olaus Petri åtta äldsta, så slår det en kanske först, att Olaus Petri alldeles förbigått Psaltaren, denna Luthers älsklingsbok, inför hvilken han upplefvat sina hettaste trosstrider. Detta sammanhänger med att psalmen för Olaus Petri ej alls har denna subjektiva karaktär som för Luther. Han skrifer verkliga församlingssånger, hvilket Luther endast sällan gör. Detta hindrar dock icke, att Olaus Petri är Luthers lärjunge i vidare mening än hittills påvisats.

Af Olaus Petri psalmer skildra de fem första olika faser af det kristna troslivet, de tre sista äro däremot bestämda för vissa tillfällen. Innanför hvardera gruppen har Olaus Petri lämnat en öfversättning från Luther. Den ena, Luthers återgifvande af trosartiklarna, äger ju inte i original mycket af personlig egenart; i öfversättning verkar den ändå torrare men också jämnare. När Luther blir något vidtsväfvande om den helige ande, förbigår Olaus Petri resolut dessa friare utflykter. Samma trånga bokstafstrohet

¹ *Svensk litteraturhistoria* I*, Sthlm 1890, s. 333; Luthers »Wyr gleuben all an eynen Gott» finnes ej annorstädes före 1527.

² *Sämtliche deutsche geistliche Lieder* herausgegeben von Friedrich Klippen. Halle 1912 (Neudrucke 230), s. 24—48.

utmärker Olaus Petri originalpsalm om de tio budorden. Inledningsstrofen har tydligen hämtat sitt uppslag från Luthers ena budordpsalm, "Mensch wiltu leben seliglich", som likväl äger en annan meter. I Malmöpsalmboken 1529 har "Then som wil en Christen heta" melodianvisning till Luthers "Es sprich der vnweysen mund wol" ("med the noder som Saa taler then vwijse mund siungis med"). På samma strofform har också "O Jesu Christ som mandom togh" och "O Herre gudh aff himmelrich" skrivits, och bägge leda också mer eller mindre direkt tillbaka till Luther.

Särskildt den sista bygger på Lutherska uppslag. I Malmöpsalmboken 1529 har den titeln "Then XI Psalme Saluum me fac", hvilken också förekommer öfver Luthers "Ach Gott von hymel sihe dar eyn" / i den s. k. Achtliederbuch, Wittenberg 1524.¹ Bägge ha utfört psalmistens klagan "at the trogne äro fåå" till att bli en reformationens kampsång mot katolicismen. Olaus Petri har dock inget direkt förhållande till psaltaren: hans psalm är också alldeles bildlös. Luther täflar däremot med psalmisten i våldsamt bildspråk, äfven där han afviker. I sin hetta känner sig Luther trygg på Guds vägar och uttalar sig därefter:

Gott wollt aus rotten alle lar/
die falschen scheyn vns leren/
Du zu yhr zung stoltz offinbar/
spricht trotz wer wills vns weren?/
Wyr haben recht vnd macht alleyn/
was wyr setzen das gilt gmein/
Wer ist der vns solt meystern?

Hos Olaus Petri skall man fåfängt söka sådana trotsiga öfverord. Hans motsvarande strof äger enbart ett moraliskt patos:

Gudz tienst är wend j skrymterij/
synd är j hiertat inne/
för gudh är thet itt giækkerij
thet få wij sielffue finna/

¹ a. a., s. 31.

man scall thet göra gudh oss bödh/
 hielpa wor nestta j hans nödh/
 kerleek vpffyller laghen.

Olaus Petri nyktra behärskning kommer af en redbar sanningskärlek, som han bekänner redan i första strofen:

thin ordh försmås thet är thes wer/
 at ingen haffuer sanning kää/
 löng haffuer machten fånghet.

Den plats sanningen här intar, äger tron hos Luther, som man finner af hans inledningsstrof, som tydligen annars tjänat Olaus Petri till förebild:

Deyn wort man lesst nicht haben war/
 der glaub ist auch verlosschen gar/
 bey allen menschen kindern.¹

Olaus Petri har likväl sett mer i trosrifvet än ett yttre försanthållande. Detta visar bäst hans frälsningspsalm "O Jesu Christ som mandom togh". Det ligger ett stort intresse i att jämföra denna Olaus Petri innerligaste dikt med Luthers djupt personliga "Nu frewt euch lieben Christen gmeyn". Med någon sammandragning har Olaus Petri sedan i Svenska songer eller wisor 1531(?) öfversatt den och har därvid användt många parallelluttryck till sin originalpsalm. Hänvisande härtill går jag nu till att göra en jämförelse mellan Luthers och Olaus Petris originalpsalmer.

Luthers psalm anses vara skrifven i hans ungdom och för oss i hvart fall tillbaka till dess strider.² De goda gärningar han försökt hjälpa intet.

Die angst mich zuerzweyfeltn treyb/
 Das nichts den sterben bey myr bleyb/
 Zur hellen must ich sincken.

¹ a. a., s. 31.

² M. LUTHER, *Sämtliche ... Lieder*, s. 20.

4. Da iamert Gott ynn ewigkeyt/...
5. Er sprach zu seinem lieben son/...
6. Der son dem vater gehorsam ward/
Er kam zu myr auff erden/
Von eyner iungkfray reyn vnd zart/
Er solt meyn bruder werden/
Gar heymllich furt er seyn gewalt/
Er gieng ynn meyner armen gstal/
Den teuffel wollt er fangen.¹

Här låter Luther frälsaren ingripa i hans öde och offra sig för hans skull. Det är därför som Luther i sanning kan hälsa honom som "meyn bruder".

Olaus Petri har också kommit fram till detta men inte omedelbart af sig själf utan i gemenskap med hela församlingen. Det är dess räddning han skildrat på ett sätt, som hämtat stöd i Luthers enskilda frälsningsväg:

tu sågh vår synd och stora nödh/
at oss stodh före en ewigh dödh'
heluetit stodh oss öppet

2. Thet lätst tu thå förbarma tich/...
gaff så tich här j werlden nidh/...
4. Tu est worden vår brodher kär/
oss til stoor prijss och äre/
och altijdh wil oss wara när/
hwadh kan man meer begiäre?/
är thet oss icke en stoor mon/
vår brodher är gudz eenda son/
hoo kan oss nw förderffua?

Här tillägger han Christus brodersnamnet två gånger: först kommer det som ett faktum, sedan betonar han det underbara däri. I slutstrofen använder han det en tredje gång och då med förtrolig hjärtlighet:

¹ a. a., s. 35.

O käre brodher Christe/

Här visar sig Olaus Petri som en sann trosman, fast han fortfarande ej är så högröstad som Luther.

Olaus Petris mest kända psalm är "O Fadher wår barmhertigh och godh", och det är också den, där han starkast anslår körtonen. Uppslaget har han jämte strofformen fått från Luthers "Es wollt vns Gott genedig seyn", hvilken räknas till dennes utpräglade församlingssånger. Olaus Petri har senare själf öfversatt den, så vi veta, att han satte värde på den. Vid en jämförelse, som jag här ej kan gå in på, kan man åter upptäcka samma temperaturskillnad hos författarne. Luther äger mycket mer af uppleft frälsningsjubel, Olaus Petri verkar däremot som en metodisk och betänksam frälsningssökare. Medan det för Luther framför allt kommer an på det inre lifvet, gäller det för Olaus Petri den rena läran, fast han visserligen har ett förteget känslodjup inunder. Återigen frambryter detta vid omtalandet af frälsaren ("O Jesu Christ wår brodher kår").

De tre sista af Swenske songer eller wisor 1526 äro bestämda för vissa tillfällen, och här har Olaus Petri mer eller mindre direkt gått tillbaka till den latinska hymnpoesien. Begravningspsalmen "Vij som leffue på werlden här/" är en öfversättning från Luthers "Mitten wyr ym leben sind", hvilken i sin tur utgår från antifonen "Media vita in morte sumus/". Olaus Petris tolkning är kanske något dämpad men mycket sorgfällig utom i tredje strofen, där han vidtagit några medvetna förändringar.

I sina julpsalmer har Olaus Petri på ett friare sätt följt Luther. Vi ha redan sett, hur en egen värme bröt fram hos honom, när han närmade sig frälsaren, och det är därför naturligt, att han omfattat hans födelsefest med särskild kärlek. Det är då betecknande, att han också i "Uar gladh tu helga Christenheet" hälsat honom som

Jesus Christus wår brodher kår/

Till denna visa känna vi ingen bestämd förebild, endast två

latinska hymner med mera allmänna likheter.¹ Själfr har Olaus Petri angett "A solis ortus" som melodihänvisning, en hymn, som Luther tolkat 1524 och Olaus Petri sedermera öfversatt från honom. Luthers äldsta julpsalmer, som till antalet äro tre och alla gå på samma melodi, erinra ganska mycket om "Uar gladh tu helga Christenheet" utan att mycket öfverträffa den i åskådlighet och värme. Sina bästa julvisor har Luther ju först skrifvit, sedan han kunde sjunga dem för sina egna barn.

Bland gamla tyska julvisor har Luther redan 1523² och sedan flerstädes utmärkt "Eyn kindelin so lobelich". Det är mycket troligt, att Olaus Petri kände något af dessa uttalanden, innan han öfversatte strofen. Gifvetvis höra Olaus Petri bägge julvisor alldeles särskildt naturligt ihop, och det verkar afgjort sekundärt, att de 1530 skilts åt; vid nygrupperingen 1531(?) blefvo de också placerade i följd.

I Malmöpsalmboken 1533 har "En Jomfru fødte ith barn idag" öfverskriften "Antiphona". Termens betydelse förklaras af Nutzhorn³ på följande sätt: "I Middelalderen betød 'antiphon' oprindeligen Vekselsang mellem to Kor... saa det hørte egentlig ikke til Menighedssangen, men var nærmest en Bestanddel af Messesangen. Antiphoner, der udførtes på nævnte Maade som Vekselsang imellem Præst och Kor, er efter Luthers Eksempel blevet bibeholdte en Stund ind i Reformationsperioden, ikke blot i Tyskland, men ogsaa i Norden." Den nya utvecklingen till verklig församlingssång har Olaus Petri fullföljt genom att tilldikta två nya strofer, men "Melodien er stadig blevet brugt baade til Antiphonen og til den svenske Salme". Vill man se, hur det olika framförandet präglat den svenska texten, så kan man observera, att str. 1—4 i alla stroferna ha karaktär af recitativ i jämförelse med körbehandlingen i v. 5—10. Blott i str. 1 kan man emellertid fördela dessa partier på präst och församling. I de följande stroferna hvilar motsättningen på själfva bibelordet: skildringen af änglarnas besök hos herdarna ut-

¹ BECKMAN, a. a., s 161.

² I *Formula missæ et communionis*, cit. i Klippgens inl. till a. a., s. 11; jfr BECKMAN, a. a., s. 189.

³ a. a., s. 247—48.

mynnar i de två festliga förkunnelserna. Litterärt kan skillnaden uttryckas så, att första strofen har dramatisk karaktär, de två följande episk-lyrisk.

Uppdelningen af psalmen i två partier, som tillkommit vid olika tider, kan ej gärna betviflas. Däremot kan man med Nutzhorn vilja antaga, "at Antiphonens Tilblivelse ligger tilbage i vor nordiske Middelalder". Antagandet kunde vara ganska lockande, om ej texten hos Olaus Petri och Christiern Pedersen vore så fullständigt öfverensstämmande. Här kan ej vara fråga om muntlig tradition, utan båda texterna måste gå tillbaka på samma tryck, d. v. s. det svenska; det äldsta bevarade är ju redan det tre år äldre än det danska. Härtill kommer ytterligare, att de danska öfversättningarna af "Ein Kindelein so löbelich" från 1528 och 29 ej visa något sammanhang med "EEn iomfru fødte jtt barn j dagh".

Då den svenska tolkningen till en början afviker rätt mycket från den medeltida tyska, kunna vi äfven bestämma, att den verkstälts af Olaus Petri. Bådas v. 1—4 lyda:

Ein Kindlein so löbelich,	EEn iomfru fødte jtt barn j dagh
Ist vns geboren heute	thet wij skole prijsa och ära/
Von einer Jungfrau seuberlich	j thet haffuer gudh jtt gott behagh
In trost vns armen leute.	han biwdher oss höra hans läre!

Svensk v. 1 sammanfattar de tyska v. 1—3, hvarifrån den behållit den viktiga bestämningen "j dagh"; de följande verserna lämna en kort predikan öfver denna "ingång" och skilja sig karakteristiskt från den tyska v. 4, som bildar öfvergång till körpartiet. Denna predikan är emellertid full af bibliska anknytningar. Redan första raden minner om änglahälsningen: "j dagh är jdher födder frelsaren", och andra och tredje raderna anspela på "thet himmelska herrskapets" lofsång: "Prijs wari gudh i högden, och vppå joor-denne frijdh, och menniskiomen jtt gott behagh". Denna parallell blir än mer öfvertygande, ifall vi rådfråga Olaus Petris egen utläggning i hans vackra julpredikan i Postillan 1530. Där är hufvudvikten lagd på människans förhållande till Gud och den nyfödde är blott förmedlare: genom honom "skall gudh warda ärat och

prijsat“ af människorna, genom honom får Gud “jtt got behagh til menniskiona“.¹ I psalmen är allt inriktat på Jesusbarnet: det är

thet wij skole prijsa och ära/
j thet haffuer gudh jtt gott behagh/

De olika utgångspunkterna visa, att parallellen i själfva tankegången ligger så djupt, att man icke endast kan tala om ett fraseologiskt sammanhang mellan psalm och predikan, som i och för sig ej behöfde säga något, utan att här i stället är ett personligt sammanhang, som endast kan förklaras, genom att samme författare formulerat bägge satserna.

Sedan vi sett hur starkt änglahälsningen spelat in i inledningsstrofen, blir det ej förvånande, att Olaus Petri senare, kanske samtidigt med att han skref den ofvannämnda julpredikan, tilldiktat de två strofer, som nästan oförändradt återge julevangeliets skildring häraf. Uppslaget härtill finns redan i två strofer af den latinska medeltidshymn “Dies est lætitia“, från hvars första strof “Ein Kindelein“ utgår.² Olaus Petri har dock närmast tänkt på en medeltida dansk-svensk öfversättning “Den signede Dag er voss beted“, tidigast bevarad i Hans Tausens Salmebog 1553. Man jämföre dess str. 7 v. 1—4

Engelen talar til herdarnar så
han fick så vel till orda
ther han fann them på markene gå
ok wachtede theriss hiorda³

med början på str. 2 i “EEn iomfru fødde jtt barn j dagh“

The heerdana wachtade theras hiord/
j markene ther the låghe/
the finge höra engelsens oordh
gudz clarheet the och såghe/

Sedan vi här följt Olaus Petris nytilldiktning till antifonen, kan det vara intressant att något dröja vid en samtida ytterligare

¹ *Samlade skrifter* III, Upps. 1916, s. 39—40.

² Jfr BECKMAN, a. a., s. 185 ff.

³ *1500 och 1600-talens visböcker* III, s. 110.

fortsättning. På den sista blanka sidan af det enda bevarade exemplaret af Någre Gudhelige wijsor 1530, d. v. s. samma blad, hvarpå "Een iomfru fødde jtt barn j dagh/" förut tryckts, har med samtida stil inskrifvits en psalm "I betleem skedde herdomen mon".¹ I ett 1600-talstryck kallas den "Een liten Iwle Wijsa. Siunges såsom: Een Jungfrw fødde etc." Sammanhanget mellan de bägge julvisorna inskränker sig icke till melodien. Den yngre upptar skildringen just i det moment, där den äldre släpper den. Man må själf döma om anknytingens fasthet genom att läsa följande inledningsrader:

I betleem skedde herdomen mon:
 the fwnno som engelen sadhe:
 Mariam. Joseph oc hennes son:
 then hon j krwbbona ladhe:

Str. 2 och 3 föra fram skildringen till nyårsdag och trettonde genom att behandla omskärelsen och de vise männens tillbedjan. På detta vis har man fått hela julfesten in i visan, och nu först kunde den nytilldiktning sluta, som vi sett utgå från en enda strof.

Den anknytnings bakåt och framåt till namnlösa inhemska visor, som vi funnit i "Een jomfru fødde jtt barn j dagh/" anger denna psalms enastående folkliga karaktär. Annars känner jag bland Olaus Petri äldsta psalmer blott en enda reminiscens från äldre visdiktning. Det är, när han slutar sin Jesuspsalm med versparet.

såå må nw hwar man wara gladh/
 och tacka gudh j allan stadh/

Detta återgår på den gamla påskversen "Christus är opstånden af döda", som förekommer efter G. Ps. B. 164. Denna, som varit mycket populär i Tyskland under medeltiden, och äfven då förekom i Danmark,² har också i Sverige varit känd så tidigt, ty den anträffas i en katolsk gillesvisa från Gottland.³ Sannolikt finnes

¹ Se AKSEL ANDERSSON i Samlarens extrahäfte 1893 s. 62 ff.

² NUTZHORN, a. a. I, s. 207 ff.

³ Tryckt efter Buræi Collectanea i K. B., s. 483: HYLÉN-CAVALLIUS, *Wärend och Wirdarne* I, s. 165—66. Jfr också SCHÜCK, a. a. I*, s. 332.

det andra paralleller, som vi nu icke kunna kontrollera, men många ha de nog ej varit.

Hvad som frapperar i Olaus Petri psalmer är i stället deras från medeltidsvisan helt afvikande stil. Den nyktra saklighet, som skiljer honom från Luther, verkar ändå mer främmande i svensk språkskrud. Mest påtagligt märks detta kanske i versen, och det har också utmärkt framhållits af Lampa i hans undersökning om versarterna i Olaus Petri psalmbok.¹ Olaus Petri har icke fullt kunnat följa Luther, hvarken i dennes regelmässighet eller dennes frihet. Det, som finns kvar af den gamla regellösheten, verkar stötande, medan hans regelbundenhet blir till torftighet. Mest märks detta dock senare. I Svenska songer eller wjsor 1526 ingå dels hans metriska mästerverk "O Fadher wår barmhertigh och godh/", där han lyckligt förenat gamla och nya principer, dels "EEn iomfru födde jitt barn" med dess friska och orädda oregelbundenhet.

Öfverhufvud torde man kunna häfda, att Svenska songer eller wjsor 1526 utgöra Olaus Petri personligaste insats i svensk psalmdiktning. Inspirationen från Luther är väl genomgående, men Olaus Petri kan ej upptaga något af hans gammaltestamentliga patos och fantasifykt. Fastän en torrare och nyktrare natur äger Olaus Petri en väsendets värme, som gör all hans förkunnelse sällsynt evangelisk. Det är därför han från början kommit så väl till rätta med de gamla latinska hymnerna: här rör han sig mera jämsides med Luther än annars. Bäst är han, när han får sjunga om Jesus Christus; för honom har han en redbar broderlig känsla, som är vida skild från den sötsliskiga, som sedan blifvit vanlig.

* * *

Jag skall nu nämna några ord om de psalmer, som först införts i Någre Gudhelighe Wjsor 1530. "Förbarma tich gudh öffuer mich" förekommer redan i begrafningsformuläret till 1529 års handbok och står där närmast "Wij som leffue påå werlden her".² Sannolikt har Olaus Petri öfversatt den förstnämnda blott för att införas i hand-

¹ *Kult och Konst* 1906-07.

² *Samlade skrifter* II, s. 353 ff.

boken. Nästan all gammal visdiktning svarar emot ett bestämt yttre kraf, och alla omständigheter tyda på, att Olaus Petri skrivit sina psalmer för att fylla ett känt behof. Gifvetvis skulle man väntat, att handbokens bägge psalmer i Någre Gudhelige Wijsor skulle förekommit sida vid sida. När så icke blifvit fallet, beror detta säkerligen på, att de sju första psalmerna oförändrade aftryckts efter Swenske songer eller wisor 1526. "Förbarma tich gudh öffuer mich/" bär i Någre Gudhelige Wijsor titeln "Then femtiyonde Psalmen på latin Miserere mei deus etc.", hvilket anger originalets utgångspunkt. Här påträffa vi alltså Olaus Petri första öfversättning från en psalmparafras, och därför framträder någon brytning i den bildlösa stil, som är den i 1526 års samling enhetliga. Förebilden, Hegenwalts "Erbarm dich mein o Herre Gott" ingår i Waltersche Gesangkbuchleijn och har alltså varit Olaus Petri tillgänglig där.

1530 har Olaus Petri redan känt Malmöpsalmboken 1529, hvars fullständiga titel lyder: "Een ny handbog, med Psalmer oc aandelige lofsange, wddragne aff then hellige schriff, som nw ij then Christne forsamling (Gud til loff oc mennisken til salighed) siunges. Med then Danske Otesang. Messe. Afftensang oc Natsang." Så när som på de tre första orden återgår den svenska titeln helt på den danska: "Någre Gudhelige Wijsor vthdragne aff then Helga Skrift, the ther tiena til at siungas i then Christeliga Församlingen."¹ Sambandet är så mycket mer oafvisligt, som titeln förut och senare lyder Swenska songer eller wisor. Den osedvanligt snabba förbindelsen mellan Danmark och Sverige måste bero på någon särskild orsak, och man kan ju tänka sig, att Claus Mortensen sändt Olaus Petri ett exemplar med tack för de psalmer han hämtat ur Swenska songer eller wisor 1526.

Som jag redan antydt, spårar jag danskt inflytande i den enda psalm, som Olaus Petri här nypublicerat, nämligen "JEsus Christus är wor helsa". Den utgår från Luthers "Jhesus Christus vnser Heyland", men mot dess tio strofer svarar hos Olaus Petri tolf, hvaraf

¹ Jfr P. SEVERINSEN, a. a., s. 47, där han visar, att titeln ytterst stammar från ett Erfurter-Enchiridion.

endast str. 1, 2 och 7 direkt återgå på Luthers str. 1—3. Den danska psalmen är en direkt öfversättning från Luther, och Olaus Petri tycks funnit stöd af dess tolkning åtminstone i första strofen. Man jämföre:

Jhesus Christus vnser Heyland/
der von vns den Gottes zorn wand/
durch das bitter leyden seyn/
half er vns aus der heller peyn.

JESus Christus er wor salighed,
som fraa oss tog Gud faders wrede,
med sijn pijn oc hellige død,
frelste han oss fraa heluedis nød.

JESus Christus är wor helsa/
som oss alla wille frelsa/
medh sin pine och bittra död/
frelste han oss aff dödzens nödh.

I Malmöpsalmboken följer efter psalmen en lofsång, som börjar:

GVd være loffuit oc benedidet¹
som oss sielf haffuer bespijset,

Detta tack har Olaus Petri inflätat i sin slutstrof:

Gudh fadher wilie wij prijsa/
som oss wille så wel spijsa/

Bägge de danska psalmerna stå i aftrycket af mässan för att sjungas under kommunionen. Tydligt har Olaus Petri nattvardspsalm afsetts för samma bruk. I "Den svenska mässan, efter som hon nu hålles i Stockholm" 1531 finnes på motsvarande ställe följande anvisning: "Så siunges thå eller läses pro Communione en psalm på Swensko eller Nunc dimittis på Swensko".² Fr. o. m. upplagan af 1541 föreskrifves uttryckligen, "att den jämte andra psalmer skall under själfva kommunionen afsjungas",³ och säkerligen går denna föreskrift tillbaka på äldre bruk.

¹ Jfr *Swenska songer* 1536: GUD wari loffuat och högelig prijsat.

² *Samlade skrifter* II, s. 353 ff.

³ BECKMAN, a. a., s. 410.

Hur nära psalmen är knuten till mässan, framgår af vissa Olaus Petri tilldiktningar särskildt str. 5—6, där han kraftigt försvarar "thet retta settet" och brännmärker allt annat som "misbruck". Det är tydligt, att en så kraftig stridsstil ej kunde användas i en församlingssång före 1530, äfven om den protestantiska mässan då redan varit i bruk några år. Ännu 1529 var Olaus Petri med om ett beslut, att "icke lägga platt nidh then Latiniska messan".¹

Ännu en psalm i Någre Gudhelige Wijsor röjer danskt inflytande. I dess senare nu förlorade afdelning ingick utom de fyra polemiska sånger, som man brukar tillskrifva Olaf Svensson, en psalm "HERre Christ GUDs Faders ende Son".² Omarbetad återfinnes den i Swenska songer eller wisor 1536 som "Christus then rette herren". Originalen, A. Knöpkens "Herr Christ, der eynig Gottes son", finnes redan i Waltersche Gesangbuchleijn. Denna psalm är också öfversatt till danska i Malmöpsalmboken 1529 och har där inledningsraden "HEr Christ Gud faders eenborne søn". Den öfversättningen är formellt ändå ofullkomligare än originalet, och den svenska texten 1536 höjer sig mycket öfver bägges otymplighet, men ännu röjer särskildt dess str. 3, att tolkningen delvis förmedlats öfver danskan. Att döma af inledningsraden har likheten 1530 varit mycket större, och det troliga är väl, att Olaus Petri där inlagit den danska texten tämligen oretuscherad men placerat den i bihanget, därför att den ej språkligt tillfredsställde honom.³

Tänkbart är också, att Olaus Petri fått impulsen till att utvidga "EEen iomfru fødte jtt barn j dagh/" genom den danska psalmen "EEtt lidet barn saa ærefult", som har fyra strofer. I hvilken anda Olaus Petri verkställt sin själfständiga utvidgning, anger han själf i titeln: "En loffsong vthdraghen aff scrifftene Luce II. then man måå siwnga j församblingene om jwla tijdh/ vnder the noter Dies est leticie". I sträng mening gäller det endast om str. 2—3, att visan är "vthdraghen aff scrifftenne Luce II"; icke anti-

¹ Jfr O. QUENSEL, *Bidrag till svenska liturgiens historia* II, s. 21—23. Den ofvan gjorda påvisningen kan äga betydelse för en allsidig utredning af den där berörda frågan om den svenska mässans förhållande till den danska.

² *Den Svenska Mercurius* nov. 1756, s. 290.

³ P. SEVERINSEN är, a. a. s. 84, af samma mening.

fonen men väl den färdiga psalmen kunde man "siwnga j församlingene". Öfverskriftens sammanhang med samlingens titel visar, att den tillagts 1530, och den har tydligen haft det praktiska syftet att ange det nya sångsättet. Genom denna förändring får psalmen först full betydelse för det protestantiska församlingslivet och tjänar därmed samma behof som de nydiktade psalmerna för nattvardsgång och begrafning.

Som Schück påpekat¹ har Olaus Petri 1529 kommit in i ett nytt skede. Tidigare "hade hans skrifter varit mer eller mindre riktade *mot* den katolska kyrkan. Med året 1529 inträder ett annat förhållande. Det gällde nu för honom att gifva fasta former åt den nya byggnad, som reste sig på spillrorna af den gamla. År 1529 utkommo hans första arbeten i denna riktning..." De ny-skrifna psalmerna ha samma uppgift, men det är förvånande, att de skulle vara så få. Det är tydligen af opposition mot den katolska mässans pomp och ståt, som Olaus Petri ville göra sin mässa lika torftig och sånglös som "j apostlanes tijdh".² I alla fall saknade han nog ej känsla för församlingssången, och man skulle väntat, att han, sedan han utgett mässan, också skulle ha utarbetat den församlingssångbok, som först är bevarad från 1536. Med 1531 afslutar han ju annars sin grundläggande reformatoriska verksamhet.

Nu ha vi likväl en gammal uppgift om en psalmbok 1531, och som jag i det följande skall söka visa, är den sannolikt riktig. Notisen anträffas i Stiernmans förteckning på "Mester Oluffs Skrifter" i slutet på J. G. Hallmans biografi 1726³ och lyder som följer: "Swenska Songer eller Wijsor, nu på nytt prentade, förökade och under en annan skick än tilförenna vthsatte. Stockholm år 1531 *in 8:vo*. NB. wid ändan finnes bifogad: Een lijten vnderwijsning om the stycke ther Christna menniskior med bör strax i förstonne vnderwijste warda." Skriften bär nummer 13, men som n:r 17 anföres samma titel med tryckår 1536; där finnes dock följande detalj-

¹ a. a. I*, s. 232.

² *Samlade skrifter* II, s. 407 ff. Jfr Schück, a. a. I*, s. 340 ff.

³ S. 167.

afvikelser: "Swenske... Wisor nw... vnder..." Stiernman har tydligen eftersträfvat bokstafstrogen afskrift, äfven om han icke kunnat fullt genomföra principen. Det är då anmärkningsvärdt, att samtliga bokstafsförändringar öfverensstämma med de två i K. B. bevarade exemplaren af trycket 1536, liksom där saknas komma efter Wisor. På andra ställen finnas bestämda afvikelser mellan exemplaren, och det är ej teoretiskt uteslutet, att ett tredje exemplar kunnat innehålla de varianter, som Stiernman anför i titeln till n:r 13 bortsett då från tryckåret. Likväl kan man ej utesluta den möjligheten, att Stiernman haft framför sig ett exemplar med tryckåret 1531 och de anförda varianterna i titeln.

Uppgiften har dock i femtio år varit utdömd eller bortglömd på grund af följande uttalande af Klemming¹: "Stjernman nämner en upplaga af 1531 med alldeles samma titel som den af 1536, hwilket förefaller föga trowärdigt, i synnerhet som förordet i 1536 icke gerna kan tolkas så, som wore boken två gånger förut tryckt; sannolikt beror uppgiften på fel-läsning af det med frakturversaler på Latinskt sätt tryckta årtalet." Det har varit Klemming själf förunnadt att gendrifva något i denna argumentering, då han kunde bevisa förekomsten af 1526 års psalmbok. Dessutom, om det funnits en upplaga af 1531 med nyanordning af psalmmaterialet, har företalet gifvetvis ingått redan där och blott omtryckts 1536. Teorien om felläsning verkar oemotsägligare, ty den kan Klemming styrka genom hänvisning till ett säkert misstag af Stiernman angående Olaus Petri Om echtenskapet, där MDXXIX tydligen lästs som MDXXIV.² Det är emellertid att märka, att Stiernman ej anför den riktiga upplagan af 1529. Gifvetvis vore det ett mycket grofvare fel, om Stiernman i fråga om psalmtrycken läst fel i ett exemplar och rätt i ett annat af samma upplaga. Teorien visar sig ändå äfventyrligare, när det gäller att förklara det N.B., som tillagts n:r 13. "Detta synes", enligt Klemming, "utwisa ett annat missförstånd, då en utan twifwel särskildt tryckt skrift, tillfälligt-

¹ *Swenska Psalmboken af 1536 å nyo utgifwen.* 8:o. Stockholm 1862, s. 103

² Jfr härom KLEMMING och A. ANDERSON, *Sveriges bibliografi 1481—1600*, s. 186.

wis hopbunden med Songerna, antages utgöra en del deraf.“ Söka vi stödja äfven denna nya teori genom en undersökning af Stiernmans bruk för öfrigt, kunna vi icke annat än frapperas af att tilläggshäftet till psalmboken 1536 rubriceras som särskildt nummer. I det kontrollerbara fallet förtecknas två samhörande häften som två böcker; i det icke kontrollerbara skulle Stiernman ha sammanfört två särskildt tryckta skrifter som en enda. Man bör observera, att Klemmings teori faller, ifall man ej här antager ett nytt missförstånd af Stiernman, men ett djärft antagande, som måste stödjas af ett annat ändå djärfvare, är icke förtroendeingifvande. Härmed anser jag mig ha visat, att Klemmings argumentering ej är vetenskapligt hållbar, och går nu till att från andra synpunkter pröfva Stiernmans uppgift.

Swenske songer eller wisor 1536 inledes af tre nytestamentliga lofsånger, alla åtföljda af samma afslutning: "Äära wari fadrenom etc." samt en försvenskning af Te deum laudamus. Samma prosahymner återfinnas i Malmöpsalmboken 1529, de tre åtföljda af samma afslutning. Olaus Petri har alltså tagit uppslaget härifrån, och säkerligen har han använt hymnerna redan 1531. I Then svenska messan 1531 heter det om dess ingång: "Ingongen må wara noghon psalm eller annan loffsong aff scriffteene vthtaghen". Med hänvisning härtill meddelas i ett bihang de sju botpsalmerna, åtföljda af samma: "Äära wari fadhrenom etc."¹ Med bibliska lofsånger menas säkerligen de tre ofvan nämnda nytestamentliga, och då de ej meddelas i bihanget, böra de hafva varit tillgängliga i en särskild skrift, d. v. s. Songer eller wisor 1531. Slutledningen är så mycket sannolikare, som en af dem, "Nunc dimittis", också föreslås till användning under kommunionen.

Vi öfvergå nu till att något granska uppställningen i Swenske songer eller wisor 1536. Som titeln anger är den metodisk, och i företalet utvecklas dess plan. Först komma defyra lofsångerna och en credopsalm. "Sedan", säger företalet, "fölia tå andre songer j tessom worom

¹ *Samlade skrifter* II, s. 414, 419—24. Motsvarar den latinska mässans »Gloria minus» men är ej lika öfversatt i Den Svenska Tideboken (omkr. 1525) tr. Stockholm 1853.

tijd dictade, huilke ock så nogh j scrifftenne grundade äre, Somlige äre en deel aff the parabler i euangelio, somlige aff Daudiz psalmer somlige epter några Latiniska hymnor vtsatte som j fortiden haffua i kyrkionne brukade warit, oc somlige the ther elles wel haffua sin fasta grund j scrifftenne oc måga j christeligom forsamlingom siungne warda.“ Det är lätt att i psalmboken urskilja tre af grupperna, men den sista, som omfattar de egentliga reformationspsalmerna, förekommer dels före, dels efter de från latinet hämtade hymnerna. På det förra stället förekomma alla Olaus Petri psalmer från 1530, som ej inordnats i någon tidigare grupp, och här anträffa vi alltså kärntruppen. De i slutet förekommande psalmerna synas ej ha inordnats i sitt sammanhang. Så finnes där en nattvardspsalms "GUD wari loffuat och högeligas prijsat/", som man skulle väntat finna vid sidan af den äldre "JEsus Christus är wor helsa/", som ingår i kärntruppen.

Jag antar därför, att ett visst antal psalmer i slutet tillkommit först 1536, och att allt det föregående är ett omtryck af 1531 års upplaga, där sångerna, enligt titeln, redan blifvit "under en annan skick än tilförens vthsatte". Ett godt stöd för detta antagande finnes i hymngruppen. De två sista i denna grupp ha tydligen åtföljt Olaus Petris "Förmaning til alla Euangeliska Predicare" 1535¹ och ha af innehållet att döma författats då. Det är ej otroligt, att Swenske songer eller wisor 1531 slutat med den närmast föregående hymnen "GLäd tich tu helga Christenheet". Annars har Olaus Petri alltid användt samma enkla fyrradiga hymnstrof, och ur melodisynpunkt var det lämpligt att anordna dessa i följd. 1536 skiljer "GLäd tich tu helga Christenheet/" de två sannolikt nydiktade från de öfriga; funnos icke dessa vid nyordningen 1531, blefve grupperingen naturlig. Det är ju möjligt, att vi här kunna urskilja skarfvn mellan det gamla och det nytillkomna.

Jag vill till slut påpeka möjligheten af, att vissa af de psalmer, som 1536 ingå i slutet, 1531 förefunnits i ett tillägg. Mycket sannolikt är det om "Christus then rette herren", som ju redan finnes i bihanget 1530. Det samma gäller kanske om ett "minne...

¹ Se *Samlade skrifter* III, s. XIV noten.

j brudehusen“, som i äldre redaktion fanns inskrifven i det exemplar af 1530 års psalmbok, som beskrifves i Svenska Mercurius 1756.

Genom den här fullförda bevisföringen tror jag mig ha bekräftat riktigheten af Stiernmans uppgift om en psalmbok 1531 och äfven ådagalagt, att den i det väsentliga innehållit detsamma som 1536 års psalmbok. Man kan anse den för vår första kyrkopsalmbok i egentlig mening, medan de tidigare, särskildt den första, mera varit afpassade för enskild andakt. Att gå in på en närmare karakteristik anser jag tills vidare vara mindre lämpligt, innan forskningen tagit ståndpunkt till själfva dateringsfrågan. Det är i öfrigt mindre lockande, eftersom det här efter sakens natur mera rör sig om en officiell handbok än en personlig bekännelse.¹ Ett drag af den Olaus Petri, som vi förut lärt känna, har den dock behållit, och det kan vara skäl påpeka detta. Innan Olaus Petri inför sånger hämtade af “Davids psalmer“, meddelar han några omskrifningar af Jesu liknelser, hvaraf ett par äro hans originalpsalmer. Detta för svenska psalmboken egendomliga drag visar hur ifrigt Olaus Petri ständigt sysselsatte sig med sin “käre broder“ Jesus Christus.

¹ De nytillkomna psalmerna äro (högst) 24, hvaraf en af Ericus Olai. Olaus Petri har nog ej författat alla de andra, som mest äro öfversättningar, utan har väl fått några från Laurentius Petri. Kanske har han lämnat bidrag till gruppen Davids psalmer, som brodern förut så föga beaktat.